MAKTAB MUHITIDA O‘QUVCHILARNING MOSLASHUV JARAYONI VA UNGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Xalilova Sevaraxon Xayrullo qizi

Toshkent viloyati Zangiota tumani 36-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab muhitida o‘quvchilarning moslashuv jarayoni va unga ta’sir etuvchi psixologik, pedagogik hamda ijtimoiy omillar tahlil qilingan. O‘quvchilarning yangi ta’lim muhitiga moslashishi, o‘qituvchilar va tengdoshlari bilan munosabatlari, o‘quv faoliyatiga kirishishi hamda emotsional holati ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlari sifatida yoritilgan. Shuningdek, oilaviy muhit, maktab jamoasi, o‘qituvchining pedagogik yondashuvi va shaxsiy xususiyatlarning moslashuv jarayoniga ta’siri ko‘rib chiqilgan. Maqolada o‘quvchilarning maktabga moslashuvini yengillashtirishga xizmat qiluvchi psixologik-pedagogik tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so‘zlar: moslashuv jarayoni, maktab muhiti, o‘quvchi, psixologik moslashuv, ijtimoiy muhit, pedagogik yondashuv, emotsional holat, o‘qituvchi, tengdoshlar munosabati, oila, shaxs rivojlanishi, ta’lim jarayoni.

Kirish

Maktab muhiti o‘quvchi shaxsining shakllanishi va rivojlanishida eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. O‘quvchining maktabga kirib kelishi va yangi ta’lim sharoitlariga moslashishi murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u bolaning emotsional holati, xulq-atvori, o‘qishga bo‘lgan munosabati hamda ijtimoiy aloqalarining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli o‘quvchilarning maktab muhitiga moslashuv jarayonini o‘rganish pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Moslashuv jarayoni o‘quvchining yangi sharoitga, yangi talablar va qoidalar tizimiga,

o‘qituvchilar hamda tengdoshlar jamoasiga uyg‘unlashish jarayonini anglatadi. Ushbu jarayon har bir o‘quvchida turlicha kechadi va uning muvaffaqiyatli amalga oshishi ko‘plab ichki hamda tashqi omillarga bog‘liqdir. Ba’zi o‘quvchilar yangi muhitga tez va oson moslashsa, boshqalarda esa bu jarayon qiyinchilik bilan kechishi mumkin. Maktabga moslashuv jarayoniga o‘quvchining individual psixologik xususiyatlari, temperament, emotsional barqarorlik, o‘ziga ishonch darajasi va motivatsiyasi sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, oilaviy muhit, ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi, maktab jamoasining munosabati hamda o‘qituvchining pedagogik mahorati ham moslashuv jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning maktabga tez va samarali moslashishini ta’minlash, ularning emotsional qulayligini saqlash hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirish muhim vazifalardan biridir. Chunki moslashuv jarayoni muvaffaqiyatli kechgan o‘quvchi ta’lim jarayoniga tez kirishadi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishi ortadi va ijobiy natijalarga erishadi.

Asosiy qism

Maktab muhitida o‘quvchilarning moslashuv jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli psixologik jarayon bo‘lib, u bolaning yangi ijtimoiy sharoitga kirib kelishi, ta’lim talablariga javob berishi hamda jamoa bilan uyg‘unlashishini o‘z ichiga oladi. Ushbu jarayonning samarali kechishi o‘quvchining kelajakdagi o‘qish faoliyati, ijtimoiy faolligi va shaxs sifatida rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Moslashuv jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biri o‘quvchining emotsional holatidir. Yangi maktab muhitiga kirgan o‘quvchida xavotir, uyatchanlik, noaniqlik yoki aksincha, qiziqish va faollik kabi turli hissiy holatlar kuzatilishi mumkin. Emotsional barqarorlik yuqori bo‘lgan o‘quvchilar yangi sharoitga tez moslashadi, stressli vaziyatlarni yengilroq qabul qiladi va o‘qish jarayoniga tez kirishadi. Emotsional beqarorlik esa moslashuv jarayonini qiyinlashtirishi mumkin.

Moslashuvga ta’sir etuvchi muhim omillardan biri o‘quvchining individual psixologik xususiyatlaridir. Temperament, xarakter, o‘ziga ishonch darajasi va motivatsiya o‘quvchining yangi muhitga munosabatini belgilaydi. Masalan, faol va muloqotga kirishuvchan o‘quvchilar tengdoshlari bilan tez do‘stlashadi, introvert xususiyatli o‘quvchilar esa moslashish jarayonida ko‘proq vaqt va qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bo‘ladi.

Oilaviy muhit ham moslashuv jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ota-onaning bolaga nisbatan e’tibori, qo‘llab-quvvatlashi va ijobiy munosabati o‘quvchining maktabga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Oilada ijobiy psixologik muhit mavjud bo‘lsa, bola yangi sharoitlarga nisbatan o‘zini ishonchliroq his qiladi va moslashuv jarayoni tezlashadi. Maktab jamoasi va o‘qituvchining pedagogik yondashuvi ham moslashuvning samaradorligiga katta ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining mehribonligi, tushunishi, talablarni bosqichma-bosqich qo‘yishi va rag‘batlantirishi o‘quvchida xavfsizlik hissini shakllantiradi. Shuningdek, sinf jamoasida do‘stona muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish ham moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Tengdoshlar bilan munosabatlar ham o‘quvchining maktabga moslashuvida muhim ahamiyatga ega. Yangi do‘stlar orttirish, jamoada o‘z o‘rnini topish va ijtimoiy qabul qilinish hissi o‘quvchining maktabga bo‘lgan ijobiy munosabatini kuchaytiradi. Aksincha, ijtimoiy rad etilish yoki tengdoshlar bilan nizoli vaziyatlar moslashuv jarayonini qiyinlashtirishi mumkin.

Moslashuv jarayoniga ta’sir etuvchi yana bir muhim omil bu o‘quv faoliyatiga tayyorgarlik darajasidir. O‘quv dasturiga mos bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan o‘quvchilar ta’lim jarayoniga tez kirishadi, o‘zini ishonchli his qiladi va muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Bilim yetishmovchiligi esa o‘quvchida qiyinchilik, tushkunlik va o‘ziga ishonchsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, maktabda yaratilgan psixologik muhit ham moslashuv

jarayonining muhim omili hisoblanadi. Xavfsiz, qo‘llab-quvvatlovchi va ijobiy muhit o‘quvchining yangi sharoitga tez moslashishiga yordam beradi. Psixologik xizmatlar, sinf rahbarlari va pedagoglarning hamkorligi bu jarayonni yanada samarali qiladi. Umuman olganda, maktab muhitida o‘quvchilarning moslashuv jarayoni ko‘plab psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq murakkab jarayon bo‘lib, uning muvaffaqiyatli kechishi o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Shuning uchun ham har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish, qo‘llab-quvvatlash va qulay ta’lim muhitini yaratish dolzarb vazifalardan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab muhitida o‘quvchilarning moslashuv jarayoni ularning shaxsiy rivojlanishi va ta’limdagi muvaffaqiyatida muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayonning samarali kechishi o‘quvchining emotsional holati, individual psixologik xususiyatlari, oilaviy muhit, tengdoshlar bilan munosabatlari hamda o‘qituvchining pedagogik yondashuviga bevosita bog‘liqdir. Moslashuv jarayoni to‘g‘ri tashkil etilganda o‘quvchi maktab muhitiga tez kirishadi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishi ortadi, ijtimoiy faolligi rivojlanadi va o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta oladi. Aksincha, moslashuvdagi qiyinchiliklar o‘quvchining psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, uning ta’lim jarayonidagi natijalarini pasaytirishi mumkin. Shu sababli maktabda qulay psixologik muhit yaratish, o‘quvchilarni individual yondashuv asosida qo‘llab-quvvatlash hamda ota-onalar va pedagoglar hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa o‘quvchilarning maktabga muvaffaqiyatli moslashishi va barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari